

LIBRIS

We know
books

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
WOOD, MARY ANTONIA

**Artistul arhetipal. Regândirea creativității și chemarea
interioară de a crea** / Mary Antonia Wood; trad. din engleză:

Sorana Oțetea. – București: Herald, 2024

ISBN 978-630-336-058-4

I. Oțetea, Sorana (trad.)

159.9

Mary Antonia Wood

ARTISTUL ARHETIPAL

*Regândirea creativității și chemarea
interioară de a crea*

Traducere din limba engleză de:
SORANA OȚETEA

The Archetypal Artist 1st edition

© 2022 Mary Antonia Wood

All Rights Reserved

Authorised translation from the English language edition published by Routledge, a member of the Taylor & Francis Group

EDITURA HERALD
București

CUPRINS

DEDICAȚIE ȘI MULȚUMIRI PLINE DE RECUNOȘȚINȚĂ	13
INTRODUCERE	15
Creativitatea și sufletul	15
Ce este un artist?	18
Tânjind după potențialul creativ	20
Creativitatea la răscruce de drumuri	23
O confluență a ideilor	25
Un model arhetipal	29
<i>Sourcier</i> -ul, șamanul și artistul	32
Lecturarea acestei cărți	34
Bibliografie	39
CAPITOLUL 1. O ARHEOLOGIE A SUFLETULUI, CREATIVITĂȚII ȘI TRANSFORMĂRII	43
Sufletul înainte de apariția psihologiei	43
Începuturile timpurii	47
Rădăcinile psihologiei abisale	50
Mitologia greacă, filosofia și sufletul	52
Platon și sufletul	55
Preocuparea pentru suflet: de la Platon la Freud	61
Sufletul și o nouă știință	64
Arta și sufletul la Freud	66
O știință sau o artă a sufletului?	73
Bibliografie	74

CAPITOLUL 2. C. G. JUNG: ARTIST EZITANT, SLUJITOR AL SPIRITULUI CREATOR	79
Artist și <i>daimon</i>	79
De la tânăr creator, la savant și medic	82
Boala creativă a lui Jung	86
Nu artă, ci natură	88
Arhetipul și artistul	93
Arhetipul și arta	100
Creativitatea ca instinct, creativitatea ca natură	104
Între creativitate și abilitate artistică	108
<i>Anima</i> , psihicul și sufletul	110
Jung ca artist și șaman, alchimist și <i>artifex</i>	115
Bibliografie	118
CAPITOLUL 3. O MIE DE VOCI: INFLEXIUNI ȘI INTERPRETĂRI ALE VIZIUNII CREATOARE A LUI JUNG	123
Jung ca interpret al imaginației	123
Neumann despre creativitate, artist și numinos	125
Magie și revelație	128
Întregire și transformare	130
Read, Jung și spiritul renescentist	132
Întâlnirea dintre artă și viață	133
Creatorii ca artizani și conchistadori	135
<i>Anima, mana</i> și muza	136
Artă, arhetip și principiul vitalității	139
Reamintindu-ne de muze și de noi înșine	141
Puntea către prezent: Rosemary Gordon	144
Ritualuri pentru moarte și creație	145
Simbolizare, joc și sens	146
De la funcția transcendentă la transdisciplinaritate	148
Simbolul ca portal	150
Simbol, sincronicitate și artă	152
Alchimie, sincronicitate și o psihologie a magiei	154
Următoarea punte	155
Bibliografie	156

LEBIS | We know books

CAPITOLUL 4. CREATIVITATEA ARHETIPALĂ:
IMAGINE, IMAGINAȚIE ȘI INSTINCT

O punte între Jung și Hillman	159
Moștenirea imaginației arhetipale	162
Poetica arhetipală	167
Imaginea ca psihic și psihicul ca imaginație	169
Imaginea senzorială	175
Imaginea ca ritual	178
Instinctul și opera de creație	179
Creativitatea și <i>via aesthetica</i>	181
Bibliografie	185
CAPITOLUL 5. CREAREA DE IMAGINI ȘI PSIHOPOETICA	
Artistul și sufletul estetic	189
Sufletul caleidoscopic	191
Suflet și spirit	193
<i>Anima mundi</i>	195
Sufletul ca simbol și prismă	196
<i>Anima</i> și artistul	198
Artiști, <i>angelos</i> și anxietate	201
Artistul din ghindă: chemarea de a crea	207
Facerea-de-suflet (<i>soul-making</i>)	
și sufletul drept creator	213
Arta, patologizarea și sufletul șamanic	217
Bibliografie	220
CAPITOLUL 6. MITOPOETICA: STRĂMOȘII ARHETIPALI AI CREATORULUI MODERN	
Creația artistică și creația miturilor	223
<i>Tricksterii</i> , magicienii și fluxul cosmic:	
Hermes, Thoth, Isis și Coyote	230
Creatori și distrugători:	
Shiva, Dionis, Kali și Coatlicue	237

Vindecători răniți și oracole: Asclepios, Chiron, Persefona și <i>duende</i>	244
Iubiți (amanți), hermafrodiți și alchimiști: Eros și Psyche, foc și dorință	248
Trăind mitopoetic: oglindirea, crearea miturilor și facerea-de-suflet (<i>soul-making</i>)	253
Bibliografie	256

CAPITOLUL 7. SUFLETUL, CREATIVUL ȘI ARTISTUL ARHETIPAL	
Răspântii și curente divergente ale creativului	261
<i>Anima mundi</i> și <i>anima ars</i> :	
arta are propriile ei dorințe	266
Eros la răscruce de drumuri: ce știe artistul	274
Gazda bună și musafirul pe cale să sosească	278
Curcubeul întunecat, mâna care binecuvântează și artistul arhetipal	281
EPILOG CA TESTAMENT ȘI TALISMAN	285
BIBLIOGRAFIE	287
INDEX	291

INTRODUCERE

Creativitatea și sufletul

Creativitatea este un mister, o enigmă. La fel ca alte enigme, cum ar fi „sufletul” și „imaginația”, creativitatea nu poate fi localizată, măsurată sau invocată la comandă. Profunzimile creativității, la fel ca cele ale sufletului, se află dincolo de capacitatea noastră de a le cunoaște și de a le descrie pe deplin – totuși, creativitatea, la fel ca sufletul, ne animă viețile. Poate părea ciudat să încep o carte despre creativitate prin a dezvălui atât de rapid limitările curiozității omenești în ceea ce privește încercarea de a explora și, în cele din urmă, de a înțelege atât originile, cât și natura esențială a creativității. Cu toate acestea, mai degrabă decât să prezinte o capitulare, această carte va aborda creativitatea în același mod în care s-ar apropia cineva de un animal sălbatic în pădure – cu un sentiment de admirație reverențioasă, combinat cu o doză de smerenie. Apropierea de creativitate este un act creativ în sine; unul care include același tip de răbdare și de atenție necesar pentru a zări în trecut orice fel de creatură sălbatică, inclusiv sufletul.

Creativitatea și sufletul se aseamănă foarte mult, prin aceea că niciunul dintre ele nu este un lucru, o substanță sau o posesiune. În ambiguitatea lor, atât sufletul, cât și creativitatea pot fi mai bine abordate și imaginate ca simboluri, perspective, întâmplări, experiențe, moduri de a fi – sau chiar *ca ființe* în sine. De fapt, cuvântul „creativitate”, cu toate conotațiile lui exclusiviste și aspiraționale, mai mult *ascunde* decât *dezvăluie*. Dobândirea unei noi viziuni asupra creativității începe prin a o regândi drept „creativul”, care este viu și autonom. Nu este ușor să renunțăm la obișnuința de a ne gândi la creativitate

ca la o posesiune, prin urmare termenii „creativitate” și „creativul” vor fi utilizați intersanjabil, din cauza predominanței primului dintre ele în gândirea contemporană. Așa cum se va putea observa pe parcurs, această carte nu se rezumă la clarificarea unor termeni, ci este mai curând o *invitație* de a intra într-o nouă relație cu creația și cu sufletul – ele fiind, în fond, unul și același lucru.

Însă, înainte de a le aduce împreună, merită să analizăm creativitatea și sufletul în mod individual. Noțiunile noastre occidentale despre suflet au fost modelate pe baza unei multitudini de surse: începând cu tradițiile șamanice mediteraneene timpurii și ajungând la filosofii presocratici ai Greciei; din India și până în Orientul Îndepărtat; de la Platon la neoplatonicienii Renașterii; de la teologii creștini la poeții romantici; de la medici la pionierii psihologiei și până la filosofii, artiștii, ghizii spirituali și cercetătorii din domeniul neuroștiințelor din ziua de astăzi.

C. G. Jung a descris sufletul sau psihicul ca fiind un proces imaginativ, un „creator de imagini” sau o „intuitivitate de activități vitale”¹. Sufletul, potrivit psihologului arhetipal James Hillman, este mai aproape de simbol decât este de concept. La fel ca toate simbolurile adevărate, el este „ambiguu în mod voit”, chiar dacă servește drept „metaforă fundamentală”² a gândirii omenești. Atât simbolurile, cât și metaforele construiesc punți între două teritorii distincte, cum ar fi interiorul și exteriorul, conștientul și inconștientul, materialul și spiritualul, cunoscutul și necunoscutul. Sufletul acționează exact ca o astfel de punte – este *mediatrix*³, un *psihopomp* și un ghid de trecere situat la mijloc, dar aflat în contact cu fiecare dintre cele

două extreme ale polarității. Dintr-o perspectivă arhetipală, sufletul este deopotrivă creativ și creator, prin faptul că este sinonim cu „posibilitățile imaginative ale naturii noastre, cu trăirea prin speculație reflexivă, vis, imagine sau fantezie – cu acest mod de recunoaștere a tuturor realităților ca fiind, mai înainte de orice, simbolice sau metaforice”¹. Sufletul nu poate fi cunoscut ca atare, dar poate fi perceput, simțit, râvnit și trăit. Fiind un simbol de mediere, sufletul iese cel mai bine în evidență atunci când viețile noastre par a fi întunecate, obscure și lipsite de claritate.² Conexiunea noastră omenească cu sufletul se clarifică tocmai în acele momente în care îi simțim absența; când ne simțim sterili, deprimați, blocați sau pur și simplu deconectați, fără nicio punte la orizont.

În mod asemănător, recunoaștem cel mai bine puterea vitală a creativității atunci când simțim că ea lipsește din viețile noastre – că ne-a abandonat cumva sau că a trecut, poate, cu totul pe lângă noi. Mai există și posibilitatea tulburătoare ca noi să fi fost cei care am abandonat creativitatea – ceea ce poetul, eseistul și criticul Sir Herbert Read a numit „a-i întoarce spatele muzei”³. „Muză” este un termen antic, care a fost uneori considerat sinonim cu alte forțe călăuzitoare, cum ar fi *daimon*-ul, geniul⁴, *mana* sau sufletul. Poeta Mary Oliver a optat pentru „Miraculos”, ca fiind cel mai potrivit termen pentru a denumi acea forță care ne îndeamnă la atenție, devoțiune și acțiune creatoare:

„Miraculosul ne ia prin surprindere, [iar] eu îi rămân loială
viziunii interioare, oricând și oricum ar apărea ea. [...] Nu

¹ Hillman, *Re-Visioning Psychology*, p. xvi.

² Hillman, *The Myth of Analysis*, p. 5.

³ Read, *The Origins of Form in Art*, p. 138. [A se vedea Capitolul 3 din această carte pentru o secțiune dedicată lui Read și cărții sale *Originile formei în artă*, Ed. Univers, 1971. (N. red.)]

⁴ Aici omologul latin al *daimon*-ului grecesc sau al spiritului călăuzitor și cu sensul de manifestare a unor capacități excepționale la un anumit individ. (N. red.)

¹ Jung, „Psychological Factors Determining Human Behavior”, în *The Structure and Dynamics of the Psyche*, CW8, pp. 325–326, par. 618. [A se consulta pentru versiunea în limba română și C. G. Jung, „Determinante psihologice ale comportamentului uman”, în *Dinamica inconștientului*, OC8, Ed. Trei, București, 2011, p. 378, par. 618. (N. red.)]

² Hillman, *Suicide and the Soul*, p. 46.

³ Titlul de „mediatrix” apare în dogma creștină în relație cu Fecioara Maria ca mijlocitoare între Dumnezeu și omenire. (N. red.)

18
ARTISTUL ARHETIPAL

există nicio altă cale prin care să se poată face o muncă artistică de valoare. [...] Persoanele cele mai încărcate de regrete de pe pământ sunt cele care au auzit chemarea în-spre munca de creație, simțindu-și propria forță creatoare agitându-se și crescând în ei, dar fără a-i acorda acesteia energia sau timpul lor.”¹

„Miraculosul” are nevoie de o relație, iar regretul pe care l-a descris Oliver provine, în mare parte, din ideile occidentale actuale referitoare la creativitate și imaginație, care sunt predominante, dar, în același timp, profund limitative. Ca metaforă fundamentală, ca perspectivă sau simbol psihic, creativitatea nu este un drept rezervat exclusiv acelor indivizi pe care îi numim „artiști”. Deși în toate culturile s-au remarcat persoane care au constituit modele exemplare ale manifestărilor creative, „creativitatea” și „abilitatea artistică” *nu sunt* sinonime, după cum voi arăta în cele ce urmează.

Ce este un artist?

Dacă individul creativ este sau nu inerent diferit de ceilalți a fost o chestiune dezbătută de secole. Această carte va lua în considerare o serie de argumente, atât *pro*, cât și *contra* excepționalității, ținând cont de faptul că o întrebare de tip sau/sau este limitativă de la bun început. Creatorii au capacitatea de a se metamorfoza, fiind la fel de variați ca lucrările pe care le creează. Din acest motiv, niciun termen nu poate cuprinde multiplicitatea lor inerentă. Termenul de „artist” este încărcat cu semnificații acumulate de secole; el presupune un sentiment de recunoaștere, de recunoștință și de dedicare a darurilor personale, dar, în aceeași măsură, conotațiile impunătoare și exclusiviste pe care le are au înăbușit chemarea creativă a multor persoane care nu se simt confortabil cu revendicarea acestui titlu. Această carte va utiliza mulți termeni pentru cei

care creează, inclusiv cei de creator, făuritor, individ creativ și artist. Mai mulți termeni vor contribui la amplificarea¹ figurii creatorului, dincolo de diviziunile predominante și limitative dintre artist și non-artist, profesionist și amator, artist cu normă întreagă sau cu jumătate de normă, artist plastic sau artist comercial și așa mai departe. Ca punct de plecare, să spunem că „artistul” este cel care simte nevoia de a „face” dincolo de necesitate, de a remodela în forme noi ceea ce este deja dat și de a crea ceva extraordinar din ceea ce este banal. Grecii numeau acest lucru *poesis*; un tip de creație sau înfăptuire care presupune un pronunțat simț de devotament față de potențialul creativ și de slujire a ceea ce Jung numea „spiritul creator”.

Unii creatori și-au descris chemarea ca pe o senzație cronică de a fi înghionțiți sau tulburați, alții au comparat-o cu ideea de a fi condus de un *daimon* sau de un înger, iar alții au descris-o ca fiind ceva asemănător unei luări în posesie de o forță care a fost, în diferite momente, numită soartă sau destin. Considerată un pionier al dansului modern, artista Martha Graham a povestit că trăia cu o permanentă „nemulțumire bizară și divină” și cu un „binecuvântat neastâmpăr” care i-a stimulat activitatea creatoare. Preluând o parte dintre părerile lui Jung cu privire la excepționalitatea creatorilor, ea afirma că artistul, deși rareori satisfăcut, este întotdeauna mai viu decât non-artiștii.²

Chemarea de a crea nu este un lucru ușor de acceptat; sacrificiile cerute nu diferă foarte mult de cele asociate chemării la slujirea spirituală. Această afinitate a fost descrisă de Jean Erdman Campbell, care și-a întemeiat propria companie de dans, după ce a dansat ani întregi împreună cu Graham. Observațiile înțelepte ale lui Erdman Campbell cu privire la

¹ În psihologia jungiană, amplificarea este o tehnică de interpretare a viselor, a imaginilor și a simbolurilor, care constă în extinderea sensurilor acestora prin asocierea lor cu mituri, arhetipuri și alte produse ale imaginației colective, cu scopul de a dezvălui straturile mai profunde ale inconștientului colectiv și personal. (N. red.)

² De Mille, *Martha: The Life and Work of Martha Graham*, p. 264.

¹ Oliver, *Upstream: Selected Essays*, p. 30.

viața de artist l-au influențat pe sotul ei, mitologul Joseph Campbell:

„Stăteam de vorbă într-o zi [și Jean a spus]: «Calea misticului și cea a artistului sunt foarte asemănătoare, cu excepția faptului că misticul nu are un meșteșug». Pornesc de la această afirmație pentru a face o paralelă între cele două căi, cea a vieții mistice și cea a vieții artistice. Artistul care are un meșteșug rămâne în contact cu lumea; misticul poate devia, poate pierde contactul cu lumea și adesea o face. Prin urmare, sunt de părere că arta este calea superioară.”¹

Unul dintre conceptele-cheie care va apărea sub diferite forme de-a lungul acestei cărți se referă chiar la observația făcută de Campbell: anume că artiștii, chiar și atunci când se abandonează inspirației, nu se pierd pe ei înșiși în acea experiență. Ei se întorc din descinderile lor în inconștient – din ceea ce culturile non-vestice au numit uneori „călătoriile în lumea spiritelor” – cu daruri de înțelepciune pentru colectivitate, pe care le transpun în experiențe și în obiecte ce pot fi împărtășite cu ceilalți. Așa se poate defini calea eternă și universală a magicianului, a alchimistului, a vindecătorului și a șamanului – strămoșii arhetipali ai artistului.²

Tânjind după potențialul creativ

Departa de a fi o îndeletnicire frivolă, este posibil ca dorința de a crea să fi evoluat ca un comportament uman selectiv și benefic – unul care a contribuit la înflorirea speciei umane. Cercetătoarea și biologa evoluționistă Ellen Dissanayake

¹ Campbell, *The Hero's Journey: Joseph Campbell on His Life and Work*, p. 139. [A se vedea în acest sens și cartea *Eroul cu o mie de chipuri*, apărută la Editura Herald, trad. Mihai Mănescu și Gabriela Deniz, 2022, București. (N. red.)]

² A se vedea Capitolul 1 din această carte pentru dovezile istorice ale descendenței șamanice a individului creativ și Capitolul 6 pentru descendența mitică diversă și multiculturală a acestuia.

a propus sintagma de „a face special”¹ pentru a surprinde esența teoriilor sale despre evoluția manifestărilor creative ale umanității – nu ca „artă”, așa cum sunt ele cunoscute în general, ci ca acte generative, strâns legate de joc și de ritual. Toate aceste activități explorează realitatea sau ceea ce se consideră a fi realitate. Ele presupun transformări deliberate, care să aducă un plus de valoare sau de unicitate – ceea ce mai cunoaștem și sub numele de „magie, frumusețe, forță spirituală sau semnificație”. Prin intermediul acestor activități, atât creatorul, cât și colectivitatea se reînnoiesc și se revigorează.² Nevoia noastră de exprimare creativă (inclusiv de joc și de ritual) nu s-a diminuat nici măcar într-o epocă lipsită aproape cu totul de ritual și suspicioasă față de joc, o epocă definită de raționalism, de specializare și de supremația comercialului.

Jung credea despre creativitate că deține un rol central în viața omului. Pe lângă factorii instinctivi ai foamei, sexualității, activității și reflecției, el a mai adăugat și un al cincilea factor: „pulsunea creatoare”, care promovează împlinirea fiecărei vieți umane. Dacă, așa cum sublinia el, creativitatea este similară unui instinct uman vital, atunci accepțiunile noastre predominante despre creativitate încep să pară mai puțin exclusiviste, mai puțin legate de niște tipuri anume de abilități artistice.³

„Creativitatea ca instinct” permite o paletă largă de manifestări creative și, în același timp, recunoaște faptul că anumite rezultate creative s-au remarcat dintotdeauna ca fiind deosebit de puternice și de vizionare. În plus, au existat întotdeauna diferențe individuale, atât în ceea ce privește intensitatea, cât și circumstanțele legate de chemarea de

¹ În orig., engl. *making special*. (N. red.)

² Dissanayake, *What Is Art?*, p. 92.

³ Jung, „Psychological Factors Determining Human Behavior”, în *The Structure and Dynamics of the Psyche*, CW8, p. 118, par. 245–246. [Jung, „Determinante psihologice ale comportamentului uman”, în *Dinamica inconștientului*, OCS, Ed. Trei, București, 2011, p. 149, par. 245–246. (N. red.)]

a crea. Ideile lui Jung despre pulsivitatea creatoare au fost aprofundate de Hillman, care a susținut că ceea ce numim creativitate nu este nici un dar sau har special, nici o abilitate sau un talent: „Ceea ce îmboldește o persoană spre dăruirea de sine este mai curând acea energie imensă, care provine de dincolo de psihicul uman... Creativitatea ne îndeamnă la devotament față de propria persoană”, chiar și atunci când „aduce cu sine un sentiment de neputință și o conștientizare tot mai intensă a forței sale numinoase”¹.

După cum se va clarifica în cele ce urmează, creativitatea sau „creativul” are multiple fațete. Deși cu toții avem parte de energiile uriașe care guvernează *opus-ul*² fiecărei vieți omenești, aceleași energii ne îmboldesc pe mulți dintre noi spre un tip de *psihopoetică*, sau o facere-de-suflet³, care necesită înfăptuirea efectivă a unor lucruri sau parcurgerea unor experiențe. Această chemare intensă râvnește după împlinire – este, de fapt, *constituită din râvnă, tânjire* – și are nevoie de timp, inspirație, oportunități, abilități, claritate și, mai ales, de curajul de a răspunde acestei chemări vitale. După cum spunea Hillman, „spune-mi după ce tânjești și o să-ți spun cine ești”⁴. Suntem acel *ceva* după care râvnim, după care tânjim.⁵

¹ Hillman, *The Myth of Analysis*, pp. 35–36.

² Termen utilizat aici prin prisma moștenirii sale etimologice din limba latină, unde are sensul de „muncă (dusă la bun sfârșit)”, „travaliu”, „realizare”, „operă de artă”. (*N. red.*)

³ În orig., engl. *soul-making*. La Hillman, creatorul conceptului de *soul-making*, conceptul de „psihopoetică” desemnează procesul de realizare, chiar facere, în sensul de împlinire a sufletului. Conceptul este format din *psyche*, suflet, și un alt concept important al filosofiei antice grecești, *poiesis* (o acțiune care are un scop exterior față de ea însăși). Pentru James Hillman, procesul de „psihopoetică” este corelativ celui de „mitopoetică”, întrucât procesul de facere, de împlinire a sufletului este întotdeauna unul care se realizează prin intermediul miezului arhetipal al miturilor. (*N. red.*)

⁴ Hillman, „Photos: Nostalgia of the Puer Eternus”, în *Loose Ends*, p. 54.

⁵ În orig., engl. *we are what we long for*. (*N. red.*)

Creativitatea la răscruce de drumuri

Această tânjire permanentă după o conexiune mai profundă cu imaginația creativă alimentează industria de carte și tot felul de cursuri, prelegeri, ateliere, conferințe, înregistrări video și altele asemenea. Majoritatea abordărilor contemporane tind să se bazeze pe niște premise care accentuează prea mult voința personală, controlul și optimizarea performanțelor, în timp ce diminuează sau anulează aportul a ceea ce Jung a numit „inconștient colectiv”, înțeles ca tărâm transpersonal al creativității și al imaginației. Nu este ceva surprinzător, din moment ce, așa cum a spus Jackson Lears, istoric al culturii, cultura americană este „o cultură a controlului”, construită pe niște presupoziii încetățenite despre supremația individului și eficiența voinței umane, mai presus de vastul număr de forțe invizibile, care interacționează cu intențiile noastre conștiente și care erau cândva numite „destin”¹.

Nu a fost niciodată ușor să răspundem acelor pulsuni agasante pe care le descria Oliver. Este tentant să căutăm modalități de a controla sau de a maximiza procesul creativ. În căutările noastre eroice de a trezi ceea ce ni se spune că este „creativitatea noastră latentă” și de a ne „descătușa imaginația inhibată”, trecem cu vederea faptul că aceste forțe psihice *au fost întotdeauna* treze și libere. Teoriile despre creativitate care oferă formule pentru „valorificarea” procesului creativ nu le pot oferi niciodată creatorilor lucrul după care ei tânjesc, deoarece le scapă jumătate din ecuație: profunzimile colective și autonome ale psihicului, care rămân indiferente la orice fel de valorificare. Indiferent de multitudinea de termeni folosiți de-a lungul secolelor pentru a descrie aceste profunzimi, ele sunt sinonime cu imaginația, cu acest mister care este mereu activ și mereu creativ – *noi suntem aceia* care trebuie să se trezească și să reinnoiască legăturile cu această forță veșnic creatoare.

¹ Lears, *Something for Nothing: Luck in America*, p. 7.

La starea noastră de letargie contribuie și transformarea creativității într-un bun comercial: ne străduim să „devenim” creativi ca un mijloc de a atinge un scop, ca și când ar fi vorba despre un simplu instrument pentru obținerea succesului. Cu toate acestea, recunoașterea acestei presiuni și a rolului supradimensionat pe care îl joacă piața economică nu este menită să creeze o situație de tip sau/sau, în care succesul comercial și autenticitatea se exclud reciproc. Situația este mult mai complexă, deoarece multe dintre proiectele creative care au cunoscut succesul comercial (filme, romane, cântece, spectacole de teatru, tablouri, concerte, videoclipuri și chiar reclame) sunt adesea profund semnificative, însuflețite, vindicătoare și transformatoare. În plus, mulți creatori celebri au continuat să exprime un sentiment umil și autentic de admirație față de misterele și îndatoririle vocației lor, cu mult după atingerea succesului comercial. Perspectivele unor creatori precum Stanley Kunitz, Mary Oliver, D. H. Lawrence, Ursula K. Le Guin, John Lennon, Octavio Paz, Louise Glück, Martha Graham, Franz Kafka, Brittany Howard, Lin Manuel Miranda, Anaïs Nin și Amanda Gorman sunt extraordinar de valoroase și vor fi conturate în capitolele următoare.

Fiind o dinamică psihică universală, chemările asidue din partea creativității nu recunosc existența delimitărilor între profesioniști și amatori, iar atunci când expresia creativă este încurajată și susținută doar în rândul câtorva persoane privilegiate, devenim mai săraci, atât la nivel individual, cât și cultural. Abordările psihologiei abisale privind creativitatea pot îndeplini rolul foarte important de a redresa această structură limitativă. Unul dintre cele mai valoroase aspecte ale relației multidimensionale dintre psihologia abisală și creativitate este acela că relația dintre ele onorează simultan – și convingător – apariția sufletului în actele creative notorii, dar și în manifestările creative anonime, modeste, tăcute și chiar secrete. Așa cum ni se reamintește în fiecare noapte

prin visele pe care le avem: sufletul tânjește să ni se dezvăluie nouă și lui însuși.

O confluență a ideilor

Poetul Stanley Kunitz a intuit că „se întâmplă ceva în spatele vieții tale, care este și în același timp nu este al tău”¹. Această revelație l-a făcut să se întrebe „cum poți fi artist dacă nu îți explorezi viața interioară?”² Acest tip de explorare a constituit o preocupare a psihologiei abisale timp de peste un secol și este ceea ce volumul de față speră să redefinească pentru creatorii din zilele noastre.

Psihologia abisală este o denumire care a fost aplicată unei diversități de școli sau de abordări psihologice, incluzând cel puțin trei domenii de interes distincte: psihologia analitică sau jungiană (asociată cu C. G. Jung), psihologia arhetipală (asociată cu James Hillman) și psihanaliza (asociată cu Sigmund Freud). Simplu spus, aceste discipline s-au ocupat de fenomenul inconștientului și de relația acestuia cu conștiința umană.³ Poetic spus, psihologia „abisală” valorifică „sensurile mai profunde ale sufletului”⁴.

În ceea ce privește abordarea creativității, a imaginației și a vocației creatoare, psihologia abisală se bazează pe un echilibru fascinant de fin – ea poate atât să plaseze artistul pe o poziție aparte, de vizionar sau de profet, cât și să pledeze în favoarea faptului că imaginația și creativitatea sunt o parte integrantă a fiecărei vieți umane. Legătura durabilă dintre psihologia abisală și creativitate nu este deloc surprinzătoare,

¹ Kunitz și Lentine, *The Wild Braid: A Poet Reflects on a Century in the Garden*, p. 133.

² *Ibid.*, p. 101.

³ Samuels, Shorter și Plaut, *A Critical Dictionary of Jungian Analysis*, pp. 43–44. [Andrew Samuels, Bani Shorter și Fred Plaut, *Dicționar critic al psihologiei analitice jungiene*, Ed. Herald, 2014, pp. 185–186. (N. tr.)]

⁴ Hillman, *Re-Visioning Psychology*, p. xvii.